

Z p r á v e

zo študijnej cesty do Švédska

Účastník cesty: Stanislav Dornič, CSc., vedúci oddelenia
všeobecnej psychológie Ústavu experimentálnej
psychológie SAV

Trvanie cesty : 8. júna - 18. júna 1965

Rozdeľovník zprávy: Zahraničný odbor SAV

Zahraničný odbor ČSAV

Vedecké kolégium pre filozofiu, psychológiu
a pedagogiku pri SAV

Vedecké kolégium pre pedagogiku a psychológiu
pri ČSAV

Ústav experimentálnej psychológie SAV

I. Všeobecná časť

a/ Stručný priebeh cesty, navštívené ústavy a osoby

- 8.VI. /utorok/ - nepoludnie príchod do Stockholmu. Obstarávanie bytu, ubytovanie, orientácia v meste.
- 9.VI. /streda/ - návšteva na čs. veľvyslanectve /prihlásenie/. Návšteva v Psychologickom ústave Stockholmskej univerzity /ďalej SU/. Konzultácie s prof.G.Ekmanom.
- 10.VI. /štvrtok/ - návšteva v Psychologickom ústave SU, v oddelení vnímania a psychofyziky. Konzultácie s pracovníkmi: I.Hosmanom, B.Hosmanovou, O.Brattfischom. Prehliadka príslušných laboratórií a aparátúr.
- 11.VI. /piatok/ - ráno cesta vlakom do Uppsaly. Návšteva Psychologického oddelenia Uppsalkej univerzity. Prehliadka laboratórií, oboznámenie sa s prácami, konzultácie s riaditeľom prof.G.Johanssonom, s pracovníkmi: K.Ruzarom, G.Janssonom, S.S.Bergströmom, G.Enbergovou. Večer návrat do Stockholmu.
- 12.VI. /sobota/ - návšteva a konzultácie v Psychologickom ústave SU. Oboznamovanie sa s metódami a výsledkami prác riaditeľa FÚ SU prof.G.Ekmana.
- 13.VI. /nedeľa/ - voľný deň.
- 14.VI. /pondelok/ - cesta lietadlom do Götoborgu. Návšteva v Psychologickom ústave Götoborskej univerzity. Prehliadka pracoviska a konzultácie s riaditeľom prof.Elmgranom, s pracovníkmi: L.Alinom, P.Loevenhardtom, J.Helanderom, N.B.Faxénom a J.W.Holleyom. Večer návrat do Stockholmu.
- 15.VI. /utorok/ - návšteva v Psychologickom ústave SU, v oddelení psychológie učenia. Konzultácie s doc.M.Björkmanom a doc. H.Eislerom.
- 16.VI. /streda/ - návšteva v Psychologickom ústave SU, v oddelení vnímania a psychofyziky. Konzultácie s doc.T.Kinnapasom, G.Akestnom, O.Svenssonom a R.Trippom.
- 17.VI. /štvrtok/ - návšteva v Psychologickom ústave SU, v oddelení fyziologickej psychológie. Konzultácie s F.Rosénovou a prehliadka laboratórií s demonštráciou pokusov.

I. /piatok/ - odhlásenie na čs. veľvyslanectve, napoludnie odchod na letisko, večer prilet do Prahy.

b/ Celkové zhodnotenie výsledkov cesty

Zo všetkých hľadísk, ktoré pri hodnotení cesty prichádzajú do úvahy, možno jej výsledky hodnotiť veľmi pozitívne. Mal som možnosť priamo sa oboznámiť s vyspelým, rozsiahlym a dobre organizovaným vedeckým výskumom v oblasti, príbuznej a tematicky blízkej nášmu psychologickému bádaniu. Hoci pre podrobné štúdium všetkých výskumných metód nás zaujímajúcich, experimentálnych techník, prístupov a koncepcií bolo trvanie cesty príliš krátke, domnievam sa, že sa mi podarilo zachytiť to najdôležitejšie, čo sa bude môcť bezprostredne využiť v práci nášho ústavu, najmä oddelenia všeobecnej psychológie. Za rovnako dôležité považujem aj nadviazanie odborných kontaktov s tamojšími pracovníkmi, čo nám pomôže okrem iného aj pravidelne získavať množstvo dosiaľ temer nedostupných odborných informácií vo forme publikácií, zprávk a separátok. /Bol som prvým psychológom z ČSSR a pravdepodobne aj zo socialistických zemí, ktorý navštívil túto krajinu./ V súhlase so zahraničnopolitickou orientáciou na neutrálne škandinávске krajiny treba považovať za kladný výsledok cesty aj otvorenie možností vzájomnej spolupráce /napr. v oblasti experimentálneho výskumu procesov senzorickeho vnímania/. Napokon bude možné u nás veľmi pohotovo využiť niektoré moderné formy organizácie výskumnej práce a spracovanie jej výsledkov, čo je z hľadiska našej snahy o dosiahnutie svetovej úrovne na danom úseku vedeckého bádania v súčasnosti mimoriadne dôležité; v tomto smere sme zatiaľ nemali dostatok vlastných skúseností. Celkove teda hodnotím cestu - vzhľadom na čas a prostriedky, ktoré sa na ňu vynaložili - ako úplne rentabilnú.

Zo strany Akadémie bola cesta zabezpečená v súlade s príslušnými nárokmi a potrebami vo vhodnom čase a vhodným spôsobom. Vcelku sa domnievam, že nedávna úprava finančných prostriedkov /zvýšenie diét/ treba privítať. - Zo strany navštívených švédskych inštitúcií som sa stretol tiež s primeranou ochotou

II. Odborná časť zprávy

a/ Psychológia vo Švédsku - všeobecný prehľad.

Za posledných dvadsať rokov, najmä však po druhej svetovej vojne, vykazuje psychológia vo Švédsku veľmi prudký vzrast. Počet členov

...j psychologickéj spoločnosti /len psychológov/ presahuje 100, čo v porovnaní s počtom obyvateľstva /8 mil./ je skoro taký pomer ako v USA. /U nás na 13 mil. obyvateľov je počet členov ČoPS 100, pričom toto číslo zahŕňa aj iných odborníkov/. Priemerné švédske univerzitné psychologické pracovisko má väčší počet pracovníkov, než ktorékoľvek iné pracovisko na ktorejkoľvek švédskej univerzite.

Hlavnými centrami vedecko-výskumnej činnosti v psychológii sú univerzitné pracoviská /Švédsko nemá Akadémiu nášho typu/, pričom však štruktúra a organizácia práce pripomína skôr akúsi syntézu našich akademických a univerzitných pracovísk. Psychologické oddelenia /ústavy, laboratória/ sú na štyroch univerzitách: Stockholm, Göteborg, Uppsala a Lund. V súčasnosti sa vytvára piata univerzita v severo-švédskom meste Umeå, kde sa zakladá ďalšie psychologické pracovisko. Všetky švédske univerzity sú štátne, pracujú vo viac-menej rovnakých podmienkach, čo však nevyklučuje určitú variáciu a špecializáciu formou výskumnej činnosti. Psychologické oddelenia patria po nedávnej reorganizácii k fakultám spoločenských vied. Počet nových poslucháčov psychológie na jednej univerzite je ročne v priemere 100, teda každý rok sa prijíma na všetkých švédskych univerzitách okolo 400 študentov psychológie! Toto číslo však zďaleka nestačí pokryť záujem /ročne 1000 uchádzačov/. Za zmienku stojí aj systém hodností. Po tri a polročnom štúdiu sa udeľuje hodnosť kandidáta, zodpovedajúca približne anglickému B.A. alebo B.Sc. /o niečo nižšia hodnosť ako náš prom. psych. alebo PhDr./. Druhá akademická hodnosť je licenciát /obyčajne po ďalších 3-4 rokoch/, čo zodpovedá asi našej hodnosti kandidáta alebo docenta. Doktorský stupeň /Ph.D./ je asi na úrovni nášho D.Sc. Plánuje sa však nahradenie licenciátu doktorátom, čím by bol systém hodností iba dvojestupňový.

Dost zložitý je systém kvalifikácie pre vykonávanie povolania psychológov. V zásade hodnosť kandidáta oprávňuje pre vykonávanie zamestnania ako psychológ-asistent s hodnosťou licenciátu ako psychológ, čo sú oficiálne uznané kvalifikácie pre pomocnú, resp. samostatnú psychologickú činnosť. Psychológ-asistent môže pracovať v praxi len pod vedením psychológa.

Najdôležitejšou črtou vedeckej činnosti v psychologických oddeleniach univerzít je experimentálny výskum. Najväčší záujem sa sústreďuje na všetkých univerzitách na problematiku vnímania, pričom samostat-

zrejme na jednotlivých pracoviskách sa kladie dôraz na jej rôzne aspekty. Napr. v Stockholme sa problematika vnímania spracúva psychofyziológickými metódami, okrem toho sa kladie dôraz na psychofyziológické aspekty vnímania, v Lunde na osobnosť a problémy spojené s klinickou prácou, v Uppsale na tvarové a pohybové komponenty atď. Popri vnímaní sa pracoviská zaoberajú aj niektorými otázkami učenia, ďalej motivácie a emocionálnych reakcií. Všeobecne sa veľká pozornosť venuje metodológii. Okrem psychologických oddelení sa psychologický výskum robí aj v pedagogických oddeleniach univerzít a tiež v pedagogických oddeleniach a v oddeleniach psychologického výskumu pri Pedagogických školách v Göteborgu, v Malmö a Stockholme. Psychologický výskum možno nájsť aj na Stockholmskej ekonomickej škole.

Okrem univerzitných pracovísk existuje psychologický výskum v niekoľkých strediskách aplikovanej psychológie s relatívne rozsiahlym a nezávislým programom. Ide najmä o Ústavy aplikovanej psychológie v Stockholme a v Göteborgu.

Vedecký výskum je finančne zabezpečovaný dotáciami viacerých spoločností a komitétov. Najviac dotácií poskytuje Švédsky výbor pre výskum v spoločenských vedách, ďalej Švédsky výbor pre lekárske výskum a i., ako aj viaceré zahraničné spoločnosti.

Originálne výsledky výskumných prác, predovšetkým experimentálnych, sa publikujú skoro bez výnimky len vo svetových jazykoch. Výlučne v angličtine vychádza hlavný publikačný orgán - Scandivian Journal of Psychology, ktorý vydávajú spoločne štyri škandinávské psychologické spoločnosti/dánska, nórska, švédska a fínska/. Obsahuje práce rôzneho šáneru s prevahou experimentálnych a metodologických štúdií. Časť prác sa publikuje v časopise Acta Psychologica /Amsterdam/. V škandinávskych jazykoch vychádzajú len dva časopisy miestneho významu. Spomenuté štyri spoločnosti vydávajú spoločne časopis Nordisk Psykologi, zameraný najmä na informácie o profesionálnej činnosti psychologov; občas uverejňuje pôvodné články s anglickými súhrnmi. Zväčša organizačné poslanie má časopis PsykoLognytt, vydávaný Švédskou psychologickou spoločnosťou.

Veľmi dôležitú úlohu v publikovaní výsledkov vedecko-výskumných prác hrajú zprávy /Report/ jednotlivých univerzít. Každé číslo obsahuje len jediné štúdiu. Vychádzajú pohotovo a veľmi často. Napr. v najstaršej z týchto sérií /"Reports from the Psychological Laboratories, the University of Stockholm"/ vyšlo od r.1954 200 čísel. Vychádzajú v cyklistylovej forme a rozosielajú sa do celého sveta.

istujú prioritu a práce zvyčajne neckôr uverejnené v niektorom regulárnom časopise.

Švédska psychologická spoločnosť má tri sekcie: klinickej, priamyslovej a školskej psychológie. Jednou zo zvláštností /vzhľadom na naše pomery/ je, že spoločnosť vydáva certifikáty vyššie spomenutých kvalifikácií, psychológa a psychológa-asistenta. Certifikáty sa vyžadujú pri prijímaní do zamestnania. Spoločnosť môže certifikát v prípade potreby odňať.

b/ Problematika riešená na navštívených pracoviskách

Rozsah nižeuvedených výskumov nedovoľuje zachádzať do podrobností. Podrobný rozbor problematiky by zabral najmenej sto strán. Obmedzím sa preto na uvedenie tématických skupín; detailnejšie informácie sú k dispozícii u autora zprávy.

Stockholm. Psychologický ústav Stockholmskej univerzity pozostáva z piatich oddelení: odd.vnímania a psychofyziky; odd.fyziologickej psychológie; odd.psychológie učenia; odd.aplikovanej psychológie a oddelenie psychológie zvierat. V ústave pracuje dohromady 70 ľudí. Riaditeľom je prof.Ekman, ktorý zároveň vedie aj oddelenie vnímania a psychofyziky. Ústav má rozsiahle laboratórne a iné priestory a je vybavený najmodernejším výskumným zariadením.

Oddelenie vnímania a psychofyziky sa zameriava časťou svojej kapacity na metodologické otázky modernej psychofyziky. Ide tu najmä o zostrojovanie stupnic. Skúmajú sa predovšetkým vzťahy medzi priamymi a nepriamymi metódami, revidujú sa niektoré koncepcie staršej psychofyziky /najmä G.Ekman/. Hlavnú náplň výskumnej problematiky tvoria práce z oblasti vnímania, robené temer výlučne psychofyzickými metódami. Varieta výskumov je tu veľmi široká: Základné procesy videnia, najmä farebného; sluchového, chuťového a čuchového vnímania; vnímania rýchlosti /Mashour/, vizuálne následné obrazy /Ekman, Lindman/, reverzibilné vnímanie /perceptuálne fluktuácie/ a ilúzie vôbec /Künnapas, Ekman/, figurálna dominancia. Rôzne subjektívne škály, n.i. škála nepríjemnosti /pri stimulácii elektrickým prúdom/-/Ekman, Frankenhäuser, Mellis/, subjektívne geografické vzdialenosti /Bratfisch/, meranie vnímania estetických hodnôt, morálnych a iných úsudkov predstavujú ďalšiu časť práce ústavu; tieto štúdie majú ukázať, že je možné aj zložitejšie psychické vzťahy vyjadriť jednoduchými formami psychofyziky.

Posledná, ale čo do významu popredná časť výskumov dotavu tvorí dlhodobá úloha: kvantitatívne vzťahy medzi subjektívnymi premennými. Ide tu najmä o skúmanie mechanizmov subjektívnej podobnosti vo viacerých perceptuálnych kontinuuach, o analýzu perceptuálnej dimenzionality vôbec, o vypracúvanie metód pre multidimenzionálne pomerové stupnice atď. /Ekman, Eisler, Engen, Lindman/.

Oddelenie fyziologickej psychológie. Vedúcou je Marianne Frankenhaeuser. Skúmajú sa psychofyziologické vzťahy u ľudských subjektov. Najväčší počet prác sa sústreďuje na vplyv smiech úrovne aktivácie na psychické premenné. Úroveň aktivácie sa reguluje predovšetkým centrálnou pôsobivosťou farmakami, alkoholom, stresom a pod. Vŕhajú sa najmä vzťah medzi subjektívnymi a objektívnymi reakciami. /Frankenhaeuser, Nagdahl, Fröberg, Jaerpe a i./

Oddelenie psychológie učenia. Vedúcou je Mats Björkman. Posobujúce sú tu najmä pokusy s intermedialným transferom pri učení sa párových asociácií /vizuálno-taktilný transfer/. Predmetom práce v časti oddelenia je aj aplikovaný výskum "pravého" a "ľavého" správania v súvislosti s nachádzajúcou zmenou smeru jazdy vo Švédsku.

Ostatné dve oddelenia neboli predmetom nášho záujmu. Sú to: oddelenie aplikovanej psychológie /vedúci David Magnusson/, pracuje najmä s klinickými testami, a oddelenie psychológie zvierat /vedúci Gunnar Goude/ sa zaoberá predovšetkým výskumom učenia u rybiek, krýs a rýb.

Uppsala. Psychologické oddelenie Uppsalskej univerzity vedie prof. Gunnar Johansson. V priebehu poldňovej návštevy mal som možnosť prezrieť činnosť pracoviska len povrchno. Prinesené materiály však umožnia podrobnejší rozbor. Pracoviisko sa zaoberá na základný i na aplikovaný výskum. Z tém základného výskumu možno menovať: vnímanie pohybu /široko rozpracované s viacerých hľadísk/, vnímanie tzv. perceptuálneho priestoru, adaptácia, setivnosť, niektoré otázky prehov, reakčný čas, atď. /Johansson, Jansson, Bergström/. Určitá pozornosť sa venuje - podobne ako v Štokholme - škálar. V druhom oddelení sa pracuje elektrofyzikologickými metódami /vedúci I. Dürerann/; nachádzajú sa skúmanie vzťah elektrickej aktivity mozgu k rôznym formám a druhom vnímania. K hodnám používaným metódam patria Čalej koňogalvanický a zorničkový reflex. Značnú časť práce tohoto oddelenia tvorí aplikovaný výskum. Aplikovaný výskum je tenor úplne pokrytý detailnými výskumami z oblasti optického vnímania u riadičov aut.

Göteborg. Psychologický ústav miestnej univerzity vedie prof. Blmgren. Jednotlivé pracovné skupiny pracujú na nasledovnej problematike: pamäť / párové učenie, transfer, metódy optimálneho osvojenia /, elektroencefalografické výskumy podobnej tématiky ako v Uppsale, ďalej niektoré otázky gerontopsychologické a napokon opäť aplikovaný výskum - vnímanie rýchlosti a meniacich sa vzdialeností u riedičov. /L.Alin, P.Loevenhardt, J.Helander, N.B.Faxén, J.Molloy/.

c/ Návrhy na uplatnenie získaných poznatkov

1. Študijsná cesta do Švédska opätovne potvrdila závery z predošlých zahraničných ciest, najmä do vyspelých krajín, že napriek veľkému rozvoju našej psychológie v posledných rokoch stále zostávame za medzinárodnou úrovňou v mnohých ukazovateľoch. Najmä prítomnosť nových psychológov je u nás aj v porovnaní s mnohými menšími krajinami mimoriadne nízka. Porovnanie počtu psychológov vo výskume i v praxi dopadá tiež v náš neprospech. Ak sa to má zmeniť, nielen iného východiska než čo najskôr zvýšiť jednak smerné čísla pre vysoké školy, jednak počet systemizovaných pracovných miest vo vedeckovýskumných inštitúciách i v praxi. Realizácia tohoto záveru je, prirodzene, mimo kompetencie ÚEP.

2. Za mimoriadne významné treba považovať otázky reprezentácie našej vedeckovýskumnej činnosti navonok. Porovnanie kvality a časotučne aj kvantitatively produkcie ukazuje, že práce ÚEP sú plne schopné obstáť v medzinárodnej konkurencii. Ich úroveň vysoko oceňujú mohú poprední svetoví odborníci - pravda, len keď sú o nich informovaní. To je však zatiaľ dosť zriedkavý prípad, Príčin je viac. Najmä je to opäť - nedostatok priamych a častých kontaktov. Inou dôležitou príčinou sú publikácie. Ide tu za prvé o doteraz zaužívanú prax uverejňovania vedeckých prác v domácich jazykoch malých národov. /Okrem nás sa to týka napr. Maďarska, Bulharska atď./ Základný význam v psychologických vedách má dnes už vyslovene internacionálny charakter; práce takéhoto charakteru publikované v domacom jazyku nemajú ani najmenšiu nádej na preniknutie do sveta. Príkladom opätnej a veľmi efektívnej praxe v tomto smere je Švédsko. Ako som uviedol, takéto práce sa tam uverejňujú len v hlavných svetových jazykoch. - Za veľmi dôležitý krok pre nápravu v tomto smere treba považovať započatie vydávania Studia psychologica vo svetových jazykoch. Už prvé číslo malo napr. vo švédskych odborných kruhoch väčší

ne, než celá predošlá produkcia, publikovaná slovensky. -
Druhou, pomerne dostupnou cestou pre zlepšenie prezentácie našej
psychologickej produkcie v zahraničí je vydávanie správ pracoviska.
Tento systém používajú aj vo Švédsku a to s veľkým efektom /pozri
str.6/. - O výhodách tejto formy niet pochyb. Okrem pohotového infor-
movania, zaistenia priority atď. nám môže zaistiť stály prístup ob-
dobných správ z celého sveta.
Realizácia: autor zprávy predloží na Ústavnej rade ÚEP, a to do
10.VII.t.r.

3. I keď koncepcie a metódy modernej psychofyziky nemožno akcep-
tovať v celom rozsahu, jednako sa domnievam, že ich výberová apli-
kácia vo vhodnej syntéze s našim, tzv. dynamickým poňatím problema-
tiky vnímania môže zvýšiť exaktnosť našej experimentálnej práce.
Realizácia: po prerokovaní s riaditeľom, ústavnou radou a pracov-
níkmi príslušného oddelenia postupne zaviesť niektoré prístupy mo-
dérnej psychofyziky do práce oddelenia všeobecnej psychológie, a to
v priebehu tohto roku. Každé ide o otázky koncepčného charakteru,
uviesť bližšiu špecifikáciu nie je besprostredne možné. - Zodpovedný
autor zprávy.

4. Zaviesť v laboratóriách niektoré metódy, napr. metódu slucho-
vej adaptácie.
Realizácia: skonštruje V.Valter podľa projektu predloženého auto-
rom zprávy. Termín závislý od skončenia adaptačných prác v ÚEP.

d/ Zoznam prinesených publikácií, separátok a správ menovite
neuvádzam, pretože by zabral viac než 10 strán /ide o vyše 150 titu-
lov/. Prinesené materiály sa týkajú tém uvedených v správe o švéd-
skych pracoviskách. Sú k dispozícii v ÚEP.

P r e h l á s e n i e

Bol som oboznámený s obsahom zákona o zachovaní štátneho ta-
jomstva a s vyhláškou o zaobchádzaní s tajnými spisami. Som si vedomý,
že prezrádzanie štátneho tajomstva našich spojencov ktorejkoľvek
fyzickej alebo právnickej osobe cudzieho štátu alebo i nepovolanej
osobe v ČSSR je trestné, rovnako ako aj prezrádzanie vojenského,
hospodárskeho alebo iného štátneho tajomstva ČSSR.
V Bratislave, dňa 9. júla 1965

S. Dornič